

ІННОВАЦІЙНІСТЬ СИСТЕМИ СТУПЕНЕВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

INNOVATIVE SYSTEM OF GRADUATE PROFESSIONAL TRAINING OF PROBATION OFFICERS IN UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню вдосконалення системи ступеневої професійної підготовки майбутніх офіцерів служби пробації в Україні.

Мета статті полягає у розгляді напрямів удосконалення системи ступеневої професійної підготовки майбутніх офіцерів пробації в Академії Державної пенітенціарної служби.

Методологія дослідження побудована на використанні аналізу та синтезу закордонних та вітчизняних нормативно-правових актів у сфері пробаційної діяльності, наукових праць, що присвячені підготовці персоналу пробації.

Під час проведення дослідження проблеми ступеневої підготовки майбутніх офіцерів-пробаціоністів виявлено низку факторів, серед яких основними є нестача кваліфікованих фахівців, які володіють сучасними компетенціями у сфері пробаційної діяльності; поліфункціональний зміст та міждисциплінарний характер службово-професійної діяльності фахівця служби пробації; інтегративний характер пробаційної діяльності; недостатня практико-орієнтовна складова частина системи підготовки та відносно молода сфера пробації, яка тільки набуває статусу професії.

У статті розкрито сутність введення в початковий план підготовки майбутніх офіцерів служби пробації нових навчальних дисциплін на різних рівнях здобуття вищої освіти задля формування сучасних знань, умінь та навичок, які є необхідними для якісного виконання поставлених завдань під час здійснення службово-професійної діяльності в уповноважених органах пробації.

Методично процес запровадження нових навчальних дисциплін організовується на основі використання наукових принципів інтегративності, комплексності, системності викладання навчального матеріалу та синтезу інноваційних методів поетапного формування вмінь та навичок, спрямованих на формування соціальних, психологічних, правових компетенцій, особистих якостей майбутніх офіцерів служби пробації.

Ключові слова: пробація, ступенева професійна підготовка офіцерів-пробаціоністів,

клієнти пробації, професійні компетенції, професійна компетентність офіцерів-пробаціоністів.

The article is devoted to the study of improving the system of professional training of future probation officers in Ukraine.

The purpose of the article is to consider ways of improving the system of professional training of future probation officers at the Academy of the State Penitentiary Service.

The methodology of the research is based on the analysis and synthesis of foreign and domestic regulations in the field of probation activities, scientific papers on the training of probation personnel.

Studying the problem of gradual training of future probation officers it is revealed a number of factors, among which the main one is the lack of qualified specialists who have modern competencies in the field of probation activities; multifunctional content and interdisciplinary nature of service and professional activity of a probation service specialist; integrative nature of probation activities; insufficient practice-oriented component of the training system and a relatively young field of probation, which is just acquiring the status of a profession.

The article also reveals the essence of the introduction into the initial training plan of future probation officers of new disciplines at different levels of higher education in order to form modern knowledge, skills and abilities that are necessary for quality performance of tasks during service and professional activities in authorized probation bodies.

Methodologically, the process of introducing new disciplines is organized on the basis of using scientific principles of integrativeness, complexity, systematic teaching of educational material and synthesis of innovative methods of gradual formation of skills aimed at forming social, psychological, legal competencies, personal qualities of future probation officers.

Key words: probation, graduate professional training of probation officers, probation clients, professional competencies, professional competence of probation officers.

УДК 378.147(073):355.233:343.8-057.4]
(477)(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-1.6>

Аніщенко В.О.,
докт. пед. наук, доцент,
професор кафедри педагогіки
та гуманітарних наук
Академії Державної пенітенціарної
служби

Разумейко Н.С.,
канд. пед. наук, доцент,
начальник кафедри педагогіки
та гуманітарних наук
Академії Державної пенітенціарної
служби

Олефір Л.І.,
канд. юрид. наук,
старший викладач кафедри
кримінального, кримінально-виконавчого
права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної
служби

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Розвиток системи пробації в Україні пов'язаний із реформуванням пенітенціарної системи країни загалом. Це викликало необхідність підготовки фахівців уповноважених органів з питань пробації, які входять до Державної установи «Центр пробації», що була створена відповідно до Закону України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII [3].

Нині триває процес трансформації і перегляду підходів до формування професійних компетентностей осіб, які здобувають вищу освіту

на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях вищої освіти, чия професійна діяльність буде спрямована на роботу з клієнтами служби пробації.

Саме кваліфікаційні характеристики визначають основні вимоги до професійних якостей, знань та вмінь, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків особами, які мають під час своєї службово-професійної діяльності бути готовими до побудови індивідуальних планів, траєкторії ресоціалізації та соціальної адаптації клієнтів пробації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Необхідно зауважити, що більшість вітчизняних та закордонних учених, серед яких можна назвати К. Автухова, О. Бецу, І. Богатирьова, В. Бодиру, О. Джужу, В. Корчинського, В. Трубникова, Д. Ягунова І. Яковець, присвятила свої дослідження аналізу доктринальної моделі пробації. Серед низки проаналізованих наукових праць, які присвячені безпосередньо питанням функцій персоналу органів пробації, методики роботи із засудженими, формування професійної компетентності персоналу органів пробації, зокрема в Україні, можна назвати таких учених, як М. Ванстон, Д. Вітфілд, О. Дука, Р. Кантор, О. Караман, Р. Паркер, К. Фергюсон, Н. Хуторська, С. Чебоненко.

Водночас аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що існує певна низка питань, які забезпечують виконання завдання якісної фахової підготовки майбутніх офіцерів органів пробації на різних рівнях здобуття вищої освіти [1; 2; 5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Розроблення та вдосконалення системи ступеневої підготовки майбутніх офіцерів органів пробації потребує більш значної та прискіпливої уваги, швидкого перегляду та вдосконалення шляхів набуття ними сучасних професійних компетенцій на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях вищої освіти. Безумовно, цей процес необхідно здійснювати за декількома напрямками одночасно, а саме введенням інноваційних складових частин в освітнє середовище та осучасненням навчальних програм дисциплін професійного спрямування для підготовки здобувачів вищої освіти із залученням інноваційних форм, методів та технологій навчання.

Мета статті полягає у вдосконаленні системи ступеневої професійної підготовки офіцерів пробації в Академії Державної пенітенціарної служби (далі – Академія ДПТС).

Виклад основного матеріалу. Майбутні офіцери органів пробації, згідно із законодавчими вимогами, мають володіти знаннями кримінального, кримінально-виконавчого права, пенітенціарної педагогіки, соціальної роботи із засудженими, пенітенціарної психології, теорії пробації, вміти застосовувати ці знання для виконання своїх основних завдань та функцій під час здійснення службово-професійної діяльності. Сьогодні на орган пробації покладаються принципово нові завдання, пов'язані з підготовкою досудових доповідей щодо обвинувачених; проведенням соціально-виховної роботи із засудженими; реалізацією пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; вжиттям заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення тощо [3; 4; 6]. Сутність цих завдань та функцій вказує на багатовекторність

службово-професійної діяльності майбутніх офіцерів пробації.

Під час проведення дослідження проблеми ступеневої підготовки майбутніх офіцерів-пробаціоністів було виявлено низку факторів, що її обумовлюють.

1) Нестача кваліфікованих фахівців, які володіють сучасними компетенціями у сфері пробаційної діяльності. Це пов'язано з тим, що, на жаль, в органи пробації перейшли працювати офіцери-пенітенціарії, які мають здебільшого застарілі погляди на соціально-виховну та психологічну роботу з клієнтами пробації, які не завжди володіють сучасними професійними компетенціями у галузі психологічної та соціальної роботи з особами, які вчинили кримінальні злочини, мають наркотичну або алкогольну залежність тощо. Повністю погоджуємося з думкою провідного вченого-юриста Д. Ягунова про те, що «в Україні система пробації залишилася без природної для неї основи – соціальної роботи, яка базувалася на довірі між офіцером пробації та злочинцем, який, у свою чергу, для офіцера пробації був клієнтом. Модель офіцера пробації трансформувалася із «соціального працівника» на «бюрократа»» [7].

2) Поліфункціональний зміст та міждисциплінарний характер службово-професійної діяльності. Вона вимагає від фахівців зазначеної сфери володіння системою знань, необхідних для пошуку оптимальних закономірностей, методів, принципів і технологій у процесі вирішення завдань пробації (ресоціалізації, реабілітації, адаптації тощо) щодо клієнтів пробації.

3) Інтегративний характер пробаційної діяльності, оскільки офіцерам-пробаціоністам доводиться працювати з різними категоріями клієнтів пробації, що викликає необхідність інноваційного багатоаспектного та широко профільного підходу до складання змісту ступеневої професійної підготовки, формування спеціальних знань відповідно до специфіки та потреб клієнтів пробації.

4) Недостатня практико-орієнтовна складова частина системи підготовки, оскільки саме вона спрямована на забезпечення оволодіння вміннями та навичками вибору й застосування технологічного інструментарію (соціально-психологічний аналіз; соціально-психологічна діагностика; моделювання та прогнозування моделей поведінки, траєкторії ресоціалізації; виявлення тенденцій розвитку виправлення осіб, їх потреб та впливу на процес ресоціалізації; вибору оптимальних методик діагностичного, корекційного та іншого інструментарію для складання індивідуальних планів роботи з клієнтами тощо).

5) Відносна молодість сфери пробації, яка тільки набуває статусу професії, відсутність єдиного підходу до системи підготовки персоналу пробації.

З огляду на названі основні завдання та функції персоналу органів пробації, а також нестачу висококваліфікованих офіцерів-пробаціоністів перед Академією ДПТС постала необхідність удосконалення процесу підготовки майбутніх фахівців, оволодіння ними певних компетенцій у галузі соціально-виховної роботи, пенітенціарної педагогіки та пенітенціарної психології, пенітенціарного менеджменту тощо. Задля формування компетенцій у цих галузях перш за все необхідно створити інноваційне освітнє середовище, яке б сприяло не тільки набуттю теоретичних знань, але й їх вдалому застосуванню під час формування вміння та навичок практичної роботи. В Академії ДПТС інноваційність освітнього середовища досягається широким використанням різних форм навчання, інтерактивних методів, а також поєднанням декількох наукових підходів під час процесу навчання (компетентнісного, практико-орієнтованого, проєктного тощо) з обов'язковим дотриманням принципів науковості, системності, комплексності, інтегративності тощо, що дає змогу під час викладання навчальних дисциплін здійснити процес формування професійної компетентності майбутнього офіцера-пробаціоніста.

Саме використання різних підходів на підставі комплексності принципів надання професійних знань дає змогу сформувати у майбутніх офіцерів-пробаціоністів професійні та особистісні якості, сучасні погляди на клієнтів пробації як на особистості, які потребують людської поваги, дотримання їх прав і свобод, підтримки у складних життєвих обставинах, розуміння важливості спілкування з оточенням, вирішення проблем зі здоров'ям та задоволення соціальних потреб тощо.

З огляду на нормативно-правові документи та вимоги сучасності щодо професійних компетентностей офіцерів пробації у закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання, який є єдиним в Україні, а саме Академії ДПТС, відбувається процес удосконалення програм навчальних дисциплін, що спрямовані на оволодіння знаннями кримінального, кримінально-виконавчого права, міжнародного права, головне, вводиться низка нових навчальних дисциплін, під час вивчення яких майбутні фахівці вивчають різні методики, що дають їм змогу опанувати необхідні знання та вміння з пенітенціарної педагогіки та пенітенціарної психології, логіки, медицини, конфліктології, пенітенціарного менеджменту тощо, набути навичок застосовування теоретичних знань у процесі роботи з клієнтами пробації, а саме правопорушниками, зокрема з уразливими категоріями (неповнолітні особи, жінки, хворі на соціально небезпечні хвороби, наркотично та алкогольно залежні особи, особи пенсійного віку). Задля покращення та оновлення знань нових співробітників і таких,

які вже мають досвід служби у ДКВС України або в органах пробації, в Академії ДПТС постійно відбувається процес підвищення їх кваліфікації, що передбачає оволодіння ними сучасними компетенціями соціальної та психологічної роботи з клієнтами пробації.

Так, інтеграція різних навчальних дисциплін правового, педагогічного, психологічного та соціального спрямування дає змогу вирішити такі завдання:

- опанувати майбутнім офіцерам пробації міжнародні стандарти і рекомендації щодо роботи з особами, засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі (Токійські правила; Європейська конвенція про здійснення нагляду за умовно засудженими та умовно звільненими правопорушниками; Резолюція (65)1 про відстрочку вироку, пробацію та інші міри покарання, альтернативні ув'язненню; Резолюція (76)10 про деякі міри покарання, альтернативні ув'язненню; Рекомендація R(92)16 «Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів»; інші документи); сутність діяльності уповноваженого органу з питань пробації та сектору ювенальної пробації; вивчити вимоги антикорупційного законодавства України персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України тощо, що є основою модулю правової компетентності як складової частини професійної компетентності офіцерів-пробаціоністів;

- вивчити психологічні особливості клієнтів пробації різного віку (неповнолітні, особи раннього, основного та зрілого віку, пенсійного віку); опанувати методику визначення криміногенних факторів ризику та потреб, які обумовлюють протиправну поведінку клієнтів пробації; навчитися визначати рівень нагляду з урахуванням виявлених криміногенних факторів, факторів сприйняття і захисту неповнолітніх осіб та обов'язків, покладених судом; опанувати особливості складання індивідуальних планів роботи з клієнтами пробації та процесу подання до суду досудової доповіді про обвинуваченого (клієнта пробації); набути комунікативних навичок та мотиваційного консультування тощо, що є основою модулю фахової компетентності як складової частини професійної компетентності майбутніх офіцерів органів пробації.

Введення у навчальний план підготовки майбутніх офіцерів-пробаціоністів на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях вищої освіти сучасних навчальних дисциплін, таких як «Кейс-менеджмент у діяльності уповноважених органів з питань пробації»; «Методика реалізації пробаційних програм»; «Психологічний супровід суб'єктів пробації»; «Правові основи пробації в Україні», сприяє набуттю у майбутніх офіцерів пробації таких умінь та навичок, як

використання технології пробаційної діяльності; застосування прийомів, що дають змогу отримати необхідну інформацію від клієнта пробації щодо його кримінальних потреб, що можуть вплинути на скоєння ним повторного правопорушення (злочину); вміння складати пробаційні програми; застосування методики оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення засудженими до позбавлення волі та індивідуальне планування профілактичної, реабілітаційної та іншої соціально значущої роботи з ними; вміння знаходити спільну мову та будувати комунікаційні процеси з різними державними, громадськими інституціями, які можуть сприяти вирішенню соціальних проблем клієнтів пробації; надання їм реабілітаційних послуг, здійснення контролю за процесом їх надання суб'єкту пробації; залучення до співпраці з органами пробації волонтерів, які бажають та можуть надавати допомогу в роботі з клієнтами пробації.

Служба в органах пробації вимагає від офіцерів пробації володіння певними особистісними якостями, серед яких важливими є дисциплінованість, працездатність, пунктуальність, відповідальність, комунікабельність, сенситивність, толерантність, дружелюбність, ініціативність та здатність реалізовувати нові ідеї, врівноваженість, грамотність, вмотивованість до здобуття нових знань та вмінь протягом життя.

Також важливим є вміння офіцерів-пробаціоністів володіти собою, дотримуватися професійної етики; володіти навичками пенітенціарного менеджменту (прийняття відповідальних рішень, планування та організація діяльності, побудова інформаційно-комунікативного процесу, здійснення функції контролю тощо), навичками коректного застосування соціально-психологічних інструментів під час роботи з клієнтами пробації (інтерв'ю, мотиваційне інтерв'ю, тренінги щодо подолання агресії, гніву, набуття соціально життєвих навичок тощо) [1; 5].

Вищевикладене обумовлює потребу більш активного використання інноваційних форм та методів навчання майбутніх офіцерів служби пробації. Інтерактивне навчання передбачає застосування таких методів, як бінарні лекції, ситуаційно-рольові ігри; тренінги з розвитку комунікаційних компетенцій та сенситивності; «дерево рішень» (побудова траєкторії ресоціалізації, складання індивідуальних планів роботи з клієнтами пробації); дискусійні майданчики; науково-практичні круглі столи та міні-конференції; диспути.

Висновки. Викладений матеріал свідчить про те, що досягнення певного рівня якості системи вищої освіти та її результатів, що відображаються у рівнях сформованості професійних компетентностей та готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів органів пробації, є головним завданням закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання, яким є Академія Державної пенітенціарної служби. Задля виконання поставленого завдання Академія Державної пенітенціарної служби вдало поєднує традиційні та інноваційні підходи до підвищення рівня інноваційності системи підготовки майбутніх офіцерів-пробаціоністів.

Процес інноваційності програм навчальних дисциплін та застосування інтерактивних методів навчання сприяє формуванню професійної компетентності, особистісних якостей майбутніх офіцерів служби пробації, що дає їм змогу якісно виконувати службові обов'язки під час здійснення професійної діяльності в органах пробації.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вдосконалення інноваційних компонентів навчальних програм та побудову моделі сучасного офіцера-пробаціоніста на різних рівнях здобуття ступеневої вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аніщенко В. Ступенева професійна підготовка офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України: теорія та практика : монографія. Чернігів : SCRIPTURIUM, 2020. 476 с.
2. Вітфілд Д. Вступ до служби пробації : монографія. Київ : Атіка, 2004. 236 с.
3. Про пробацію : Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. Ст. 93.
4. Типове положення про уповноважений орган з питань пробації : Наказ Міністерства юстиції України від 18 серпня 2017 р. № 2649/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1031-17> (дата звернення: 07.02.2021).
5. Тогочинський О., Третяк О., Чебоненко С. Соціально-виховна робота та сфера її застосування в роботі з засудженими у процесі наглядової пробації. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 142. С. 182–186.
6. Яковець І. Ведення випадку в роботі з засудженими фахівців Служби пробації : методичні рекомендації. Київ : МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2015. 134 с.
7. Ягунов Д. Європейські правила пробації: переклад, тлумачення та допоміжні матеріали. Одеса : Фенікс, 2013. 236 с.